

Küçük Kaynarca Antlaşması'nı İmzalayan Ahmed Resmi Efendi ve Eserleri

Ahmed Resmi Efendi Who Signed Treaty of Küçük Kaynarca, and His Works

Telli KORKMAZ *

Öz

Osmanlı Devleti tarihinde yenileşme hareketlerinin başladığı dönem olarak değerlendirilen XVIII. yüzyıl, aynı zamanda bu muhteşem imparatorluğu çöküşe götüren nedenleri de içinde barındırmaktadır. Bu dönem Rusya tarihi bakımından da önem arz etmektedir. Nitekim Rusya bu yüzyılda Osmanlı Devleti ile yaptığı Küçük Kaynarca (1774) Antlaşması'ndan sonra güçlü bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmıştır. 1768-1774 Türk-Rus Savaşı'na son veren bu antlaşmaya Osmanlı Devleti tarafından divan görevlisi, murahhas Ahmed Resmi Efendi imza atmıştır. Daha önce Viyana ve Prusya sefaretlerinde bulunan Ahmed Resmi Efendi Türk-Rus savaşı başladığı zaman cepheye gönderilmiştir. Cepheye çeşitli görevler icra etmesinin yanı sıra savaşı ve Osmanlı dünyasını tenkidi ve tahlili bir dille anlattığı Hülasatü'l-İtibar eserini yazmıştır. Osmanlı-Rus ilişkilerinin anlatıldığı bu çalışmada Osmanlı devlet adamı Ahmed Resmi Efendi ve eserleri incelenmiştir. O, Osmanlı diplomasisinde ve yenileşme tarihinde öne çıkan şahsiyetlerden biridir. Ayrıca Osmanlı-Rus savaşının neredeyse tamamında cepheye bulunmuştur. Çalışmada özellikle Ahmed Resmi Efendi'nin, cepheye şahit olduğu olayları anlatmak için savaş sonrasında kaleme aldığı Hülasatü'l-İtibar eseri, Küçük Kaynarca Antlaşması açısından değerlendirilmiştir.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
tellikorkmaz@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8513-706X
Nevşehir / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Türk-Rus Savaşı, Küçük Kaynarca Antlaşması, Ahmed Resmi Efendi, Osmanlı Diplomasisi, Hülasatü'l-İtibar Eseri.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli
University Faculty of Arts and
Sciences Department of History
tellikorkmaz@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8513-706X
Nevşehir / TÜRKİYE

Abstract

The nineteenth century, which was considered as the period when the modernization movements started in the history of the Ottoman Empire, also contained the reasons that led to the collapse of this magnificent empire. This period is also important in terms of Russian history. As a matter of fact, Russia came to the stage of history as a strong state after the Treaty of Küçük Kaynarca (1774) signed with the Ottoman Empire in this century. This treaty, which ended the Turkish-Russian War 1768-1774, was signed by Ahmed Resmi Efendi who was Ottoman Empire's court officer and delegate. Ahmed Resmi Efendi, who had previously been in Vienna and Prussia embassies, was sent to the frontline when the Turkish-Russian war started. In addition to performing various tasks at the frontline, he wrote the Hülasatü'l-İtibar. In this work, he described the war and the Ottoman world in a language of criticism and analysis. In this study, which describes Ottoman-Russian relations, Ottoman statesman Ahmed Resmi Efendi and his works were examined. He is one of the prominent figures in the history of Ottoman diplomacy and innovation. He was also on the frontline in almost all of the Ottoman-Russian war. In this study, especially Hülasatü'l-İtibar, which was

Başvuru/Submitted: 27/10/2022

Kabul/Accepted: 20/03/2024

written after the war by Ahmet Resmi Efendi to describe the events he witnessed during the war, was evaluated in terms of Treaty of Küçük Kaynarca.

Keywords:

Turkish-Russian War, Küçük Kaynarca Treaty, Ahmet Resmi Efendi, Ottoman Diplomacy, Hülasatü'l-İtibar Work.

Makale Bilgileri

Atıf: Korkmaz, T. (2024). Küçük Kaynarca Antlaşması'nı İmzalayan Ahmed Resmi Efendi ve Eserleri. *Selçuk Türkiyat*, (61): 87-104.
Doi: 10.21563/sutad.1474171

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Korkmaz, T. (2024). Küçük Kaynarca Antlaşması'nı İmzalayan Ahmed Resmi Efendi ve Eserleri. *Selçuk Türkiyat*, (61): 87-104.
Doi: 10.21563/sutad.1474171

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

XVIII. yüzyıl Osmanlı tarihi, gerek çeşitli konularda yazılmış eserler bakımından gerekse arşiv malzemesi bakımından oldukça zengin bir dönem arz etmektedir. Bu dönemin en önemli özelliği Osmanlı Türk kültürüne yabancı unsurların, bilhassa Batı kültürünün dâhil olmaya başlamasıdır. Diğer yüzyıllara kıyasla savaşların daha az yapıldığı XVIII. yüzyılda devletin idari yapısında bazı değişimler yaşanmıştır. Avrupa devletleri ile uzun süre savaşılmaması 1768-1774 Türk-Rus Savaşına kadar Osmanlı Devleti'nin askeri zayıflığını gözlerden uzak tutmuştur. Bu savaşta Osmanlı Devleti çok ağır şartlar taşıyan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamaya mecbur kalmıştır. Osmanlı adına antlaşmaya divan görevlisi, savaşın bizzat şahidi olan Osmanlı devlet adamı Ahmed Resmi Efendi imza atmıştır. Attığı bu imza ile itibarı zedelenen Ahmed Resmi Efendi yıllarca devlette resmi görev alamamıştır. Bin bir türlü eziyetle elde ettiği kariyerini devletine hizmet uğruna feda etmiştir.

Ahmed Resmi Efendi devlet erkânı içerisinde Viyana ve Prusya elçiliğine kadar yükselmiş bir devlet adamı idi. Elçilik görevlerinden sonra yazdığı sefaretnameler ile Osmanlı aydınına Batı hakkında sağlam bilgiler veren Ahmed Resmi Efendi katıldığı Türk-Rus savaşı ile ilgili de "Hülasatül-İtibar" eserini yazmıştır.

1. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Diplomasisi

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıl dönemi günümüzde Türkiye ve Avrupa tarihçileri tarafından daha sık ele alınmaya başlanmıştır. Çünkü bu dönem, Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketlerinin başlaması ile birlikte, bu muhteşem imparatorluğu çöküşe götüren nedenleri de içinde barındırmaktadır. Bu dönem, sadece Osmanlı için değil, Rusya açısından da çok önemlidir. Rusya 1774 savaşından sonra daha büyük kazançlar elde etmesinin yanında, Osmanlı Devleti ile imzaladığı Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan sonra çok daha etkili bir devlet haline gelmiştir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinde diplomasiden sıkça yararlanmıştı. Bu sayede ilişkilerde ciddi ilerlemeler görülmüştür. Bu ilerleme sonucunda da Avrupa ülkelerinin geleneğine uygun olarak İstanbul'da daimî bir diplomatik sistem kurulmuştur. Karlofça Antlaşması'na kadar Hristiyan Avrupa'ya Müslüman bir devlet olarak dâhil olan Osmanlı Devleti'nin diplomasisi tek taraflı bir siyasete dayanıyordu. Devletlerarası hukuk kurallarına uygun olmayan bu diplomatik tavır, Avrupa devletlerini küçük görme düşüncesi sonucunda oluşmuştur. Başka devletlerin gönderdiği elçiler kabul edilse de Osmanlı Devleti yurtdışına daimî büyükelçi göndermemiştir. Buna sebep olarak her şeyden önce şeriata uyulması ve Müslüman olmayan ülkelerle sürekli savaş halinde bulunması gösterilmektedir.

Tek taraflı diplomasi sistemi, Osmanlı'nın genişleyen bir güç olduğu dönemlerde yararlıydı. Ancak savaşı diplomatik ilişkilerin önemli olduğu bir devirde bu sistemin bir faydası yoktu. Dış ilişkileri sistemli bir şekilde planlayan merkezî bir kurumun olmamasına bağlı olarak devlet, yurtdışında uluslararası çıkarlarını savunacak daimî bir elçiye sahip değildi. Bununla birlikte İstanbul'daki yabancı elçilerin de işleri de bir hayli zordu. Yaşanan en büyük sıkıntı dil sorunu idi. Gelen elçiler Türkçeyi, Osmanlı devlet adamları da Avrupa dillerini bilmiyorlardı.

Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Hükümeti 1699 yılında Tercüme Odası'nı kurmuştur. Genellikle Yunan asıllı tüccarların çalıştığı bu odanın teşkili dil sorununun aşılmasında önemli bir adım olmuştur. Burada artık Osmanlı hükümetine "Bâb-ı Âli" denilmeye başlandığı belirtilmelidir. Bâb-ı Âli'nin oluşturulmasıyla birlikte yazışma hizmetlerinin de önemi artmıştır. Bu hizmetler saraydaki Divan-ı Hümayun'dan alınarak "reisü'l-küttab" rehberliğinde Bâb-ı Âli'ye devredilmiştir. Reisü'l-küttab zamanla bir nevi dışişleri bakanı gibi çalışmış ve görevinin önemi artmıştır (Sander, 1993, s. 146-147).

Kısacası, Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı, Avrupalılar için artık bir tehlike kaynağıydı. Özellikle, İngiltere, Hollanda, İsveç ve kuzey batı Protestan Avrupalılar ve onların dost olduğu diğer Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'yle güzel ilişkiler kurmaya ihtiyaç duymuşlardır. Artık Avrupalı Protestan dünyasında "haçlı yürüyüşü" düşüncesi zayıflamıştır. Ayrıca, o dönem Avrupa'sında, İspanya'da veraset savaşı yaşanıyordu. XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı sultanı III. Ahmed (1703-1730), hükümdarlığı döneminde barışı korumaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin izlediği bu barış siyaseti 1709 yılında Büyük Kuzey Savaşı'nın dönüm noktası olan Poltova Savaşı'ndan sonra değişmiştir (Yalçınkaya, 2002, s. 766). Nitekim 20 Aralık 1710'da Osmanlı devleti, Rusya'ya karşı Prut Seferini başlatmıştır. İki devlet arasında yaşanan savaş, Rusların yenilgiyi kabul ederek barış istekleri üzerine 23 Temmuz 1711'de yapılan Prut Antlaşması ile son bulmuştur. Bu antlaşmayla Türkiye ile Rusya arasında üç yüz yıl sürecek olan Doğu ve Boğazlar sorununun temeli atılmıştır (Yalçınkaya, 2002, s. 767).

Osmanlı Devleti'nin Doğu sınırında XVIII. yüzyılda yaşanan en önemli olay ise III. Ahmed'in padişahlığı döneminde, sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın, İran'ın yaşadığı iç ve dış sorunlardan yararlanılması konusunda padişahı ikna edebilmesi sonucu 1723'te İran üzerine sefere çıkılması olmuştur (Uzunçarşılı, C. IV, 1988, s. 233). III. Ahmed döneminde sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın şöhret için başlattığı İran seferi, 24 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin Doğu meselesi olmuştur. XVIII. yüzyılın birinci yarısında Osmanlı Devleti Doğu'da İran'la savaşırken diğer tarafta da Rusya ve Avusturya ittifakına karşı savaşmıştır. Avusturya ve Rusya'ya karşı savaşan Osmanlı, 18 Eylül 1739 yılında Belgrad Antlaşması'nı imzalamayı başarmıştır (Kurtaran, Mart 2014, s. 401). Belgrad Antlaşması ve İran'la imzalanan II. Kasr-ı Şirin (Kasr-ı Şirin) olarak da bilinen Kerden Antlaşması'ndan (Unat, 1968, s. 85), (Yıldırım, 2017, s. 91), (Kimya, İlkbahar 2018, s. 54) sonra Osmanlı Devleti dış politikada etkisiz kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu sessizliği 1768'e kadar devam etmiştir. Bu tarihte Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki sorunsuz dış politika ilişkisi değişmiş ve iki devlet arasında savaş başlamıştır.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki diplomatik ilişkiler XV. yüzyılda başlamıştır. Rusya, Karlofça Antlaşması'na kadar İstanbul Hükümetiyle aracısız ilişki kuran bir devlet değildi. Rusların Karlofça Barışı müzakerelerine katılmalarına rağmen Kerç Boğazı'nı istemeleri sebebiyle bir anlaşmaya varılamamış, iki yıllık bir mütareke akdedilmiştir. Rusya'nın İstanbul'a gönderdiği heyetle yapılan mütareke Rusya'nın Osmanlıya karşı elde ettiği ilk zafer barışı olarak değerlendirilebilir. Osmanlı Devleti

Azak Kalesi'ni bırakarak, Azak denizi çevresindeki hâkimiyetinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Rusya'ya İstanbul'da daimî elçilik bulundurma hakkı verilmiştir. 1702 yılının başında Knyaz Peter Alekseyeviç Tolstoy ilk elçi olarak İstanbul'a gelmiştir (Kurat, 1948, s. 256). Bu ilişkiler sadece Türk-Rus tarihinin değil, Avrupa tarihinin de bir dönüm noktası olmuştur. XVIII. yüzyıl boyunca Rusya ile Osmanlı arasındaki savaşlar, ticari, sosyal ve kültürel ilişkiler her iki ülkenin tarihinde önemli izler bırakmıştır.

XVIII. yüzyıl, Osmanlı ve Rusya imparatorluklarının çağdaşlaşma dönemidir. Çağdaşlaşma yoluna giren bu imparatorlukları Avrupa kendisinden saymıyordu. Bu dönemde Avrupa birliği düşüncesi artık bazı Avrupalı diplomat ve devlet adamlarının beyninde yeni yeni oluşmaya başlamıştı. Örneğin, Fransa Kralı IV. Henri'nin bakanlarından Duck De Sulli *Memoies* ve *Grand Dessein d'Henri IV* adlı eserlerinde Avrupa devletlerinin (sadece 15 devlet) birliği için bir Avrupa genel meclisinin toplanması fikrini ileri sürmüştür. Dikkat çeken ise bu meclise Rusya ve Osmanlı devletleri Avrupalı sayılmayarak dâhil edilmemiştir. Ayrıca, XVIII. yüzyıl Avusturya halk sanatına ait Avrupa milletlerinin resmedildiği bir tabloda yer verilen Türk tipi olumsuz bir şekilde tasvir edilmiştir. Aynı tabloda Rus tipi ise Türk'ten de kötü bir şekilde verilmiştir (Ortaylı, 1999, s. 125).

Avrupa'nın Rus ve Türk karşıtı tutumu bu iki ülkede fikir adamları arasında iki aşırıdır bitmeyen Batı ve Batılılaşma davasına ve tartışmalı fikirlere neden olmuştur. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. XVIII. yüzyıldan itibaren Türkiye olmadan Rusya tarihinin, Rusya olmadan da Türkiye tarihinin düşünülmemeyeceğini söyleyebiliriz. Her iki imparatorluk da Avrupa karşısında durabilmek için o dünyayla sürekli mücadele etmek zorunda olan geleneksel Avrasya imparatorluklarıydı. Bu iki imparatorluğun kökeninde benzer taraflar çoktur. Çünkü bunların içinde İran medeniyetinin, Bizans medeniyetinin ve Moğol-Tatar hâkimiyetinin unsurları vardır. Bu imparatorluktan biri Hristiyan, diğeri ise Müslüman idi. Ortodoks Rusya ile İslam adına mücadele eden Türkiye, Avrupa'nın dışında ve karşısındadır. Avrupa ise itibar edilmeyen bir medeniyet işbirlikçisi ve bu iki dünyanın ısınmadığı bir çevredir (Ortaylı, 1999, s. 126).

Osmanlı Devleti'ne bağlı olan özerk ve görevli hükümet, hanlık, krallık ve voyvodaliklarla yapılan yazışmaların kaydedildiği Nâme-i Hümayun defterlerini temel tarihî kaynak olarak ele alan İsmail Hakiki Uzunçarşılı, "Büyük Osmanlı Tarihi" adlı eserinde de Osmanlı-Rusya ilişkilerinin XV. yüzyıldan itibaren başladığını yazmaktadır. Bu bilgilere göre, ilk diplomatik ilişki 1492'de III. İvan tarafından İstanbul'a elçi ve mektup gönderilmesiyle başlamıştır (Uzunçarşılı, C. II, 1988, s. 476-477). Ruslarla diplomatik ilişkilerin XV. yüzyılın sonlarında başlamasının sebebi ise Rusların bu yüzyılın ortalarına kadar dağınık bir şekilde yaşamalarıdır. Onların dağınıklığından kurtularak bir devlet bütünlüğüne kavuşmaya başlaması bu döneme denk gelmektedir (Kurat, 1948, s. 107-125). Osmanlı Devleti ile Moskova Knezliği arasındaki diplomatik ilişkiler de bu dönemde Kırım hanı ve Kefe valisi aracılığıyla yürütülmekteydi (Kurat, 1948, s. 119).

Kazan ve Astrahan hanlıklarının 1552 ve 1556 yıllarında Ruslar tarafından işgal edilmesine kadar Osmanlı-Rus ilişkileri daha çok ticarete dayanıyordu. Bu işgalden sonra iki devlet arasındaki münasebet siyasi bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Orta Asya, Hazar Denizi ve kendi sınırlarına yakın bölgelerde genişlemesinden rahatsızlık duymuştur (Danışmend, 1971, s. 382-387).

Osmanlı-Rus ilişkilerinin başladığı 1492-1512 yılları arasındaki dönem, tarihçiler tarafından dostluk dönemi olarak adlandırılmıştır (İnalçık, 1999, s. 25). Osmanlı Devleti güçlü Lehistan-Litvanya birliğine karşı Moskova'yı her zaman müttefik bir devlet olarak görmüştür. I. Selim döneminde (1512-1520) ve Süleyman (1520-1566) döneminin ilk yıllarında Moskova ile İstanbul arasında elçiler gidip gelmiş ve dostluk ilişkileri devam etmiştir. Bu ilişkiler IV. İvan'ın Volga havzasında Altın Orda İmparatorluğu'nun yerini almak ve Doğu Avrupa'da bu imparatorluğun vârisi olmak siyaseti sonucunda düşmanlığa dönüşmüştür (İnalçık, 1999, s. 28).

Belgrad Antlaşması'ndan (1739) 1768 yılındaki Osmanlı-Rusya savaşına kadar geçen 30 yıllık barış sürecinde Rusların ticareti çok gelişmemiştir. 1768'e kadar Rusya ile Osmanlı Devleti arasında herhangi bir savaş olmamıştır. Fakat Ruslar bu süreçte Karadeniz'e çıkmak ve serbest ticaret etmek iznini alabilmek için defalarca Osmanlı hükümetiyle anlaşmaya teşebbüs etmişlerdir. Bu teşebbüsler Çariçe Yelizaveta ve ondan sonra tahta çıkan Çariçe II. Katerina'nın (1762-1796) hâkimiyetinin ilk yıllarına kadar devam etmiştir (Yağcı, 2002, s. 922).

II. Katerina, Rusya tarihine "Büyük Petro" olarak (Kocabaş, 1989, s. 68-69) geçen I. Petro'nun dirayetsiz, alkol düşkünü ve Alman hayranı torunu III. Petro'nun eşi olarak tahta çıkmıştır. Durumunun oluşturduğu hoşnutsuzluk sebebiyle 28 Haziran 1762 yılında III. Petro tahtan el çektilmiş yerine eşi "İmparatoriçe" ilan edilmiştir. Aynı yılın Temmuz ayında ise III. Petro'nun ölmesi üzerine İmparatoriçe II. Katerina tahtın ve Rusya'nın hâkimi olmuştur. (Solovyev, 1851-1879, s. 1342, 1355) Rusya'nın I. Petro tarafından belirlenen güneye yönelik yayılma, içeride yenilikçi dışarıda ise denizlere inme ve imparatorluk olma politikalarını benimseyen İmparatoriçe bu siyaseti sürdürmüş ve kısmen de gerçekleştirmiştir. II. Katerina dönemi Türk-Rus ilişkileri tarihinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilir. Nitekim XVIII. yüzyıl II. Katerina'nın hâkimiyeti yıllarında ve sonrasında Rusya'nın en fazla çıkar güttüğü, kargaşa çıkardığı yer Osmanlı toprakları ve özellikle Balkanlar olmuştur (Korkmaz, Bahar-2018, s. 105).

1768'de başlayan savaş, 1774'e kadar devam etmiştir. Bu savaşta, Osmanlı ordu komutanının görevlerini yaşlı vezirler yerine getirmiştir. Rusya ordusunda ise tam tersine Rumyantsev ve Suvorov gibi generaller vardı. Savaş, Türklerin aleyhine sonuçlanmış ve 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır (Uzunçarşılı, C. V, 1988, s. 370, 422). Küçük Kaynarca Antlaşması sonucunda Rusya güçlenmiş, Karadeniz ve Boğazlar uluslararası bir sorun haline gelmiştir.

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım'da yeniden karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar ve münakaşalar nedeniyle iki devlet arasında 1779'da yeni bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma tarihe Aynalıkavak Tenkihnamesi adıyla geçmiştir. Rusya, bu antlaşmayla Kırım üzerinde daha çok yetki elde etmiştir. Kırım 1783'te

Rusya tarafından işgal edilmiş ve Rusya, Kırım'ı kendi topraklarına kattığını resmen ilan etmiştir (Uzunçarşılı, C. V, 1988, s. 468).

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında yaşanan sorunlar ve savaşlar Kırım'ın işgaliyle bitmemiş, 1791-1792 yıllarına kadar devam etmiştir. 10 Ocak 1792'de Yaş kasabasında devam eden görüşmelerin sonucunda iki devlet arasında Yaş (Yassı) Antlaşması imzalanmıştır (Uzunçarşılı, C. V, 1988, s. 591). Bu antlaşmayla, XVIII. yüzyılda iki devlet arasındaki münakaşalara son verilmiştir. Bundan sonra Osmanlı-Rusya ilişkileri dünya siyasetinin gelişmesi istikametinde ve diğer devletlerin yaklaşım ve tutumlarına bağlı olarak devam etmiştir.

2. Ahmed Resmi Efendi ve Eserleri

Osmanlı devlet adamı Ahmed Resmi Efendi'nin doğum tarihi açık bir şekilde belli değildir. Birçok kaynakta 1700, bazı kaynaklarda ise 1694/1695 tarihinde Girit'in Resmo kasabasında doğduğu kaydedilmiştir. Babasının adı İbrahim'dir. Osmanlı-İslam tarihinde biyografik bilgilerin birçoğunda olduğu gibi bu bilgiler de net değildir (Süreyyâ, Hicri 1311, s. 380-381), (Kütükoğlu, 1989, s. 121-122), (Unat, 1968, s. 102, 112). Bazı kaynaklar Resmi adını doğduğu kasabanın adı olan Resmo'dan (Rethimno) aldığını kaydetmektedir. Doğum tarihi konusunda kendisinin kaleme aldığı *Sefinetü'r-Rüesâ* eserinde verdiği bilgilerden yola çıkarak 1700 yılı kabul edilmektedir. Çünkü bu eserinde 1744 yılının sonlarında Hacı Mustafa Efendi ile tanıştığını, 1747'de ise onun damadı olduğunu ve bu vesileyle divan kâtipleri arasına girdiğini yazmaktadır. Doğum tarihi 1694-1695 olarak kabul edilirse, evlendiğinde Ahmed Resmi Efendi'nin yaşının 50'nin üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Yani savaş zamanı (1768-1774) Ahmed Resmi Efendi 70 yaşın üzerindedir. Ahmed Resmi Efendi'nin ailesi hakkında babasının İbrahim olduğu ve evlendikten sonra bir oğlu olduğu dışında kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Doğum yeri ve tarihi hakkında çelişkilerin yanı sıra Ahmed Resmi Efendi kendi vakayinamesinde Kandiyeli olduğunu yazmasına rağmen, mahlasının Resmi olmasından hareketle araştırmacılar Resmolu olduğu kanaatindedirler (İstanbul Kütüphaneleri, Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğları, I. Türkçe Tarih Yazmaları I. Fasikül Umumi Tarihler, 1943, s. 818-819).

İlk eğitimini Girit'te alan Ahmed Resmi Efendi, bazı kaynaklara göre 1733'te, bazılarına göre ise 1734-1735'te İstanbul'a gelerek eğitimini burada devam ettirmiş (Unat, 1968, s. 102). Ahmed Resmi Efendi'nin, kalem ehlinin örnek bir temsilcisi olduğu onunla ilgili bilgilerden anlaşılmaktadır. O, Osmanlı kâtiplik eğitimi sisteminin bir parçası olarak gerekli kaynakları okumuş ve kendini geliştirmiştir. Ayrıca, Ahmed Resmi Efendi'nin üç dilde (Arapça, Farsça ve Türkçe) yazan yetenekli bir şair olduğu Silahtar, Bağdadi ve Ramiz'in tezkirelerinde adı geçmesinden anlaşılmaktadır. Tezkirelerde akli, bilgisi, şiiri ve inşasıyla (nesir, düz yazı) ünlü olduğu da belirtilmektedir (Aksan, 1998, s. 18).

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Ahmed Resmi Efendi, eğitimi ve edebî yeteneği sonucunda Osmanlı kültür çevrelerinde kendine yer edindiği anlaşılmaktadır. Ancak "hacegan"lar (hocaları) arasına girebilmek ve oradaki yerini sağlama almak için Divan-ı Hümayun kalemini iyi bilen ünlü bir şahsa sırtını dayamak zorunda kalmıştır. Bu ise yukarıda belirtilen tezkirelerde de adı geçen Tavukçubaşı Mustafa Efendi'dir. Bu

olayın tarihi meselesinin aydınlatılması için Ahmed Resmi Efendi'nin *Sefinetü'r-Rüesâ* eseri gözden geçirilmiştir. Burada Mustafa Efendi'nin 1736 yılında reisülküttap olduğu vurgulanmaktadır. 1741 yılının Ocak ayında Mustafa Efendi'nin reisülküttaptan ayrılarak uzun zamandır terk ettiği memleketi Kastamonu'ya gelerek ailesini ziyaret etmesinden bahsedilmektedir. Eserde bu bölüm o kadar canlı ve duygulu ifadelerle yazılmıştır ki, bu ziyaret esnasında Ahmed Resmi Efendi'nin de onunla birlikte olduğu anlaşılmaktadır. Esere göre, 1744'te Mustafa Efendi tekrar reisülküttap olmuş, 1747 yılının Kasım ayına kadar bu görevde çalışmıştır. Aradaki zamanda ise hac vazifesini yerine getirmiştir. 1747'den ölümüne kadar (1 Eylül 1749) ise "ruznameci-yi evvelîye" görevinde çalışmıştır. Bu bilgilere göre evlilik tarihini 1738 olarak kabul etmek daha doğru olacaktır (Beydilli, Nisan 1998, s. 59). Ahmed Resmi Efendi ilk görevini bu yıllarda elde etmiştir. Önce Bursa'da ve ardından 1746'da Selanik'te bazı memurluk görevlerinde bulunmuştur (Gövsa, 1946, s. 25). Bir müddet sonra İstanbul'da ve 1751'de de Selanik baruthanesinde memurluk yapmıştır (Unat, 1968, s. 102). Daha çok para, hazine ve hesap kayıt işlerinde hizmet ettiği bilinen (Aksan, 1998, s. 35). Ahmed Resmi Efendi'yi 1757'de Sadrazam Koca Ragıp Paşa'ya bağlı kethüda olan Ebu Bekir Efendi'nin kethüdası görevinde hizmet ettiği görülmektedir. Bu görevdeyken III. Mustafa'nın tahta çıktığını haber vermek için büyükelçi olarak Viyana'ya gönderilmiştir (Unat, 1968, s. 102). İlk diplomatik görevini başarı ile tamamladıktan sonra 1759 yılında maliye tezkireciliği görevine getirilmiştir. 1761 yılında bu görevinden alınmış ve daha sonra tekrar aynı göreve getirilmiştir. Viyana'daki başarılı elçiliği, yönetim kademesi tarafından desteklenen Ahmed Resmi Efendi önceki hizmetlerinden dolayı Bâb-ı Defterde önemli bir makama getirilmiştir. Ardından 1762'de Anadolu muhasipliği görevindeyken Prusya'ya elçi olarak gönderilmiştir. 1763'ün Haziran'ında Sultan III. Mustafa, Berlin büyükelçiliğine Ahmed Resmi Efendi'nin seçildiğini ve bunun için hazırlıklara başladığını ilan etmiştir (Aksan, 1998, s. 67, 73).

İkinci diplomatik görevi olan Berlin sefaretinden dönen Ahmed Resmi Efendi 1764 yılının Ağustos ayında sadaret mektupçusu tayin edilir. Bundan sonra yöneticiler sınıfının en üst makamına dâhil olur. Bu görevdeyken sadrazamın yazışma mektuplarına bakan Ahmed Resmi, dış ilişkilerle ilgili geniş ve gizli bilgilere vakıf olur. Daha sonra 27 Mart 1765'te yapılan törende çavuş başı görevine getirilir. O zamanlar sadrazam, Muhsinzade Mehmet Paşa'dır. Ahmed Resmi'nin, Muhsinzade Mehmet Paşa'ya karşı özel bir hayranlığı vardır. Çünkü Muhsinzade Mehmet Paşa'nın daha önce yaşanan Osmanlı-Rusya savaşında özellikle Bender olaylarında önemli hizmetleri olmuştur (Aksan, 1998, s. 104).

Ahmed Resmi Efendi dış işlerdeki deneyimlerine rağmen 1765-1768 yılları arasında birkaç görev değiştirmiştir. Defterdarlık işleri olan matbah eminliğine 6 Mart 1767'de, tersane eminliğine 23 Şubat 1768'de, *ruznameci-yi evvelîye** görevine ise 8 Mart 1769'da tayin edilmiştir. Bu görevdeyken İstanbul'dan ayrılarak 1768'den beri devam eden Osmanlı-Rusya savaşına cepheye gitmiştir. Cepheye Ahmed Resmi Efendi görevinde

* Divanda günlük hadiseleri deftere not alan.

yükselerek sadrazam Moldovancı Ali Paşa'ya *sadaret kethüdası*** olmuştur. Bazı tarihçilere göre tecrübeli, bilgili ve mahir bir şahıs olduğu için sık sık farklı görevlerin başına getirilmiştir. Savaş devam ederken cephede Ahmed Resmi ruznamçeyi-evvelîye ve sadaret kethüdalığı görevlerinde iki kez yer değiştirmiştir. 21 Kasım 1769'da sadaret kethüdalığı, 13 Aralık 1769'da önceki görevi olan ruznamçeyi-evvelîye görevine, daha sonra 22 Şubat 1771'de sadrazam Ahmet İzzet Efendi'nin sadaret kethüdalığı görevine tekrar alınmış ve 1774'te savaş bitene kadar bu görevde kalmıştır. Cephede savaş günlerinde onun Muhsinzade Efendi'nin harici işlerde danışmanlığını da yaptığı kaynaklarda belirtilmektedir. Bu kaynaklarda Ahmed Resmi Efendi'nin cephede karar mekanizmasının ayrılmaz bir parçası olduğu da kaydedilmiştir (Aksan, 1998, s. 106-108).

Yaklaşık altı sene süren savaş Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Taraflar arasında yapılan görüşmelerden sonra barış antlaşması imzalanmasına karar verilmiştir. Sadrazam Muhsinzade Mehmet Paşa barış hakkında kendi aralarında yaptığı divan toplantısında reisülküttap İbrahim Efendi'yi murahhas tayin ederek elçi olarak gönderilmesine karar verir. Lakin İbrahim Efendi yalnız gitmekten çekindiği için Ahmed Resmi Efendi'yi baş murahhas, İbrahim Efendi'yi ise ikinci murahhas olarak tayin etmiştir. Böylece Ahmed Resmi, sadrazamı Muhsinzade Mehmet Paşa'ya son hizmetini de yapmış olur (Aksan, 1998, s. 109).

Osmanlıların hazmedemedikleri Küçük Kaynarca Antlaşması'nı Osmanlı Devleti adına imzalayan Ahmed Resmi Efendi bu görevi ile ömür boyu bin bir eziyetle elde ettiği şan ve şöhretini kaybetmiştir. Bu tarihten ölümüne kadar vakayinamelerde ve atama kayıtlarında onun adına rastlanılmaması da bu durumu izah etmektedir.

1768-1774 yılları arasındaki Osmanlı-Rusya savaşı hakkında yazılmış kaynaklarda Ahmed Resmi Efendi'nin cephedeki görevleri hakkında bazı tartışmalar da bulunmaktadır. Ancak baş murahhaslık görevi bütün kaynaklarda belirtilmektedir. Son olarak Halil Hamit Paşa'nın sadrazamlığı döneminde 1782'de süvari muhasipliğine getirilmiş ve bu görevdeyken 31 Ağustos 1783 yılında vefat etmiştir. (Unat, 1968, s. 102-116) Ahmed Resmi Efendi'nin ölümü konusunda Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* eserinde 1779 yılında vefat ederek Üsküdar Selimiye'de Çiçekçi Kahvesi karşısındaki mezarlığa defnedildiği (Tahir, 1975, s. 123), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde ise 1783 yılında 30-31 Ağustos gecesi vefat ettiği ve İstanbul'da Karacaahmet mezarlığına defnedildiği kaydedilmiştir (Kütükoğlu, 1989, s. 121-122).

Ahmed Resmi Efendi'yi şahsen tanıyan Muradî: "... her şeyde bir bilgisi vardı, akıllı ve kuvvetli bir zekaya sahipti, iyilikleri unutulamaz, iyi bir edep sahibidir, hayatının son günlerinde gözleri zayıflamıştı görme kabiliyeti azalmıştı, hastalıklar ve yaşlılık onu adeta yenmişti. Oğlu Ammar el-kâtibin vefat etmesi onu çok etkilemiştir.", der (Muradi, 1206/1791, s. 74). Bunun yanı sıra Ahmed Resmi Efendi'nin damadı Ahmet Azmi Efendi'nin onunla birlikte Berlin'e gittiği hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ahmet Azmi Efendi 1790-91 yılları arasında Berlin büyükelçiliğinde

** Sadaret kethüdası- kethüdaların başı, rehberi

çalışmıştır (Resmi, 1269/1853, s. 108, 112, 128-129). Buradan oğlu Ammar Bey'den başka, bir de kız evladı olduğu anlaşılmaktadır.

Arapça, Farsça ve Türkçeyi iyi bilen ve ustaca kullanan Ahmed Resmi Efendi'nin kaleme aldığı eserlerini tespit edilen yazılma tarihlerine göre şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sefinetü'r-Rüesâ* (Halifetü'r-Rüesâ) yaklaşık 1749'da yazılmıştır.
- Hamiletü'l-Küberâ* 1749 veya 1753'te yazılmıştır
- El İstisnâs fi Ahvali'l-Efrâs* (Atlar ve Sahipleri Hakkında) 1753'te yazılmıştır.
- Coğrafyâ-yı Cedit* bir Avrupa coğrafyasının Türkçe tercümesidir. Tercüme 1757'de yazılmış olmalıdır.
- Viyana Sefaretnamesi*- Sefir olarak gönderilmesi 1757 yılıdır. Sefaretname döndükten sonra kaleme alınmıştır (Resmi, Viyana ve Berlin Sefaretnameleri, Sadeleşiren Bedriye Atsız, 1980, s. 8).
- Prusya Sefaretnamesi* - Sefir olarak gönderilmesi 1763 yılıdır. Sefaretname döndükten sonra kaleme alınmıştır (Resmi, Viyana ve Berlin Sefaretnameleri, Sadeleşiren Bedriye Atsız, 1980, s. 8).
- Layiha*, 1769 yılında Sadrazam İvazzade Halil Paşa'ya sunulan rapordur.
- Layiha*, 1772 yılında Muhsinzade Mehmet Paşa ve Abdürrezak Efendi'ye sunulan rapordur.
- Hülâsatü'l-İtibâr* yaklaşık 1774-1781 yılları arasında yazılmıştır. Bu eserin ilk nüshasının tarihi 1781'dir.
- Ahmed Resmi Efendi bu eserleri ile devrine bir nebze ışık tutmuştur. Son eseri olan *Hülâsatü'l-İtibâr* eseri ise 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşını aydınlatmış ve savaşta yaşananlar tahlil edilerek eleştirilmiştir.

3. 1768-1774 Türk-Rus Savaşı Açısından "Hülâsatül-İtibâr" Eseri

Ahmed Resmi Efendi 1768-1774 yılları arasında Osmanlı-Rusya savaşının büyük bir kısmında sadrazam kethüdası görevinde bulunmuştur. Savaşın sonunda ise her iki taraf arasındaki barış görüşmelerinde tam yetkili temsilci görevini yerine getirmiştir. Onun savaş döneminde yürüttüğü görevler hakkında Osmanlı arşivindeki not defterlerinde bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, savaşa şahit olan Osmanlı vakayiname yazarları Sadullah Enverî ve Ahmet Vasıf tarafından yazılan vakayinamelerde de Ahmed Resmi Efendi hakkında bilgiler yer almaktadır. Ahmed Resmi Efendi de eserinde, Sadullah Enverî ve Ahmet Vasıf Efendilerin savaşın büyük bir kısmında cephede savaş kâtabi olduklarını belirtmiştir. Anlaşıldığına göre, Ahmed Resmi Efendi, bunlardan farklı olarak defterdarlık görevinden siyasi birtakım görevlere terfi ettirilmiştir.

Osmanlı için uzun barış döneminden sonra "şahane rehavet"nin sonu olarak değerlendirilen 1768-1774 Türk-Rus Savaşı, Küçük Kaynarca Antlaşması ile son bulmuştur. (Emecen, 1994, s. 61) Rusya'nın zaferi Osmanlı'nın hezimetini şeklinde yorumlanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile biten bu savaşın sonucunu sadece silah üstünlüğü değil, aynı zamanda Osmanlı'nın Rusya'dan daha kötü durumda olması da belirleyici etken olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı Prusya kralı Frederich bu savaş

“körlerle tek gözlülerin savaşı” olarak tanımlamıştır (Beydilli, “Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, 1994, s. 66).

Ahmed Resmi Efendi kaleme aldığı sefaretnamelerinde olduğu gibi, 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşının ardından yazdığı *Hülasatü'l-İtibar* adlı eserinde de Osmanlı dünyasını yansıtmıştır.

Ahmed Resmi, savaştan sonra yazdığı *Hülasatü'l-İtibar* eserinde fikir ve düşüncelerini, daha açık, daha sistemli bir şekilde anlatır. Avrupalıların sadece savunma için savaştıklarına dikkat çeken yazarın bu fikri devrine göre yenidir. Sanki bu fikri Batı’dan almıştır. Diğer eserlerinden farklı olarak müellif bu eserde savaşı eleştirerek barışı savunmuştur. Savaş hazırlıkları, devlet adamlarının siyasi fikirleri, diplomatik durum ve neredeyse her şey hakkında geniş bilgi veren Ahmed Resmi bu eserde Osmanlı’nın bütün eksikliklerini cesaretle dile getirmiştir. Aynı zamanda burada Rusların gücü, siyasi durumu, stratejileri ve savaşta yaptıkları kurnazlıklar hakkında da bilgi verilmektedir. Eserde Ahmed Resmi Efendi’nin değindiği konular 1780’lerde Osmanlı diplomatlarının aralarındaki görüşmelerin de ayrılmaz parçası olmuştur (Akhundova, 2006, s. 118). Müellif esasen, gelişerek değişme fikri üzerinde durmuştur. Örneğin, Rusların gelişmesiyle ilgili olarak, “Ruslar bilmedikleri savaş taktiklerini ve kurnazlıklarını ve küçük topraklardan yararlanmayı Branderburg’dan öğrenirler. Sonra da Almanlardan ve başka milletlerden cengâver subaylar toplayarak nizam ve intizam oluştururlar.” der (Resmi, *Hülasatü'l-İtibar*, Çoğaltan; Muhammetali Bin Molla Mahmut Es-Selankuri, 44 Varak, XIX. Yüzyılda Çoğaltılmıştır, s. 5); (Akhundova, 2006, s. 200). Osmanlı Devleti’nin durumu konusunda ise, diğer dinlere karşı sürekli savaşın vacip olduğunu ileri sürerek devleti sonu gelmeyen savaşlara sürüklenmesine neden olan zihniyeti ağır bir dille tenkit eder:

“... Her zaman düşmanın burnunu yere sürtüp haddini bildirmek ehl-i İslam’ın üzerine vaciptir.’ fikrine sadık kalanlar; hareket olmayınca bereket olmaz, bu memleketler kılıç ile alınmıştır. İslam padişahının bahtı açık, adamları tecrübeli, kılıcı keskindir. Dünyada dindar, kahraman ve Aristo felsefesiyle düşünen veziri, bir tedbir kılba ve günde beş vakit namazı cemaatle kılan 12000 seçilmiş asker tedarik ettikten sonra “Kızıl Elma”ya kadar gitmeye ne minnet vardır?’ deyip patırtı kopararak cahilliklerini ortaya koydular, masa üzerinde ‘Hamzaname’ (kahramanlık destanı) anlatan kahramanlar gibi sohbetler ederek ‘Kızıl Elma’ semtini Boğdan’dan gelen al yanaklı, elma gibi lezzetli zanneden basit insanların da etkisiyle Moskov seferine çıkmıştır...” (Resmi, *Hülasatü'l-İtibar*, Çoğaltan; Muhammetali Bin Molla Mahmut Es-Selankuri, 44 Varak, XIX. Yüzyılda Çoğaltılmıştır, s. 3), (Akhundova, 2006, s. 199).

Bunun yanında savaş öncesi önemli görevlere atanan şahsiyetler hususunda da fikir ve düşüncelerini saklamamıştır:

“...Rüzgâr görmüş (tecrübeli) bir adam olan Muhsinzade Mehmet Paşa’nın sadrazamlıktan alınarak yerine Hamza Paşa gibi tecrübesiz ve yetersiz birinin göreve getirilmesi ve ardından Emin Paşa gibi yeni tanınan bir şahsın sadrazam olması ve sair olaylar savaşın kötü sonuç vereceğinin alametleridir...” (Resmi, *Hülasatü'l-İtibar*,

Çoğaltan; Muhammetali Bin Molla Mahmut Es-Selankuri, 44 Varak, XIX. Yüzyılda Çoğaltılmıştır, s. 9); (Akhundova, 2006, s. 203).

Maalesef savaş, fetih ve galibiyet hülyasına kapılan devlet adamları için tam bir felakete dönüşmüştür.

Hülasetü'l-İtibar eserinden anlaşıldığı kadarıyla Muhsinzade Mehmet Paşa ile Ahmed Resmi Efendi barışı koruma konusunda aynı görüşte olmuşlardır. Bu durumun tarihi açıdan birçok nedeni bulunmaktadır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Osmanlı Devleti bu savaşa başlarken Rusları güçlü bir düşman olarak görmemiştir. Düşüncemize göre, yenilginin başlıca nedenlerinden biri budur. Savaş için yapılan hazırlıkların hepsinde bunun etkisini görmek mümkündür. Savaşın gidişatını gözlemleyen Muhsinzade Mehmet Paşa ve Ahmed Resmi bütün kusur ve noksanları dikkatle hesaplayabilen insanlardı. Muhsinzade Mehmet Paşa'nın bu savaşın olmasını istemediğini padişah III. Mustafa da önceden biliyordu. Barış görüşmeleri için ilk teklif Mart 1772'de Mareşal Rumyantsev tarafından gelmiştir. Savaş meydanında Rumyantsev'le Muhsinzade Mehmet Paşa arasında görüşmeler başlamıştır (Aksan, 1998, s. 156). Çünkü bu tarihlerde Rusya'da patlak veren Kazak isyanı sebebiyle Çariçe II. Katerina ordunun bir kısmını geri çağırarak zorunda kalmıştır. Rusya tarihinde başlıcasının adı ile Pugaçev İsyanı olarak geçen bu isyan Kazak, Tatar ve Rus olmayan diğer halkları Çariçe'ye karşı birleştirmiştir. Avrupa devletleri tarafından da bilinen bu isyandan Rusya ile savaş yapan Osmanlı devletinin habersiz olması mümkün değildir. Fakat şaşırtıcı olan Rusya ve isyandan haberdar olan devletlerin Osmanlı'nın bu isyana destek verdiği konusundaki açıklamalarıdır. Osmanlı arşiv kayıtlarında herhangi bir desteğe rastlanılmadığı gibi, stratejik olarak istifade edilmediği de aşıkârdır (Korkmaz, Bahar-2018, s. 101, 103). Nitekim 1772'de başlayan barış görüşmeleri Osmanlı Devleti açısından isabetli bir zamandı.

Ancak Osmanlı devlet adamlarının barışa olumlu bakmamaları dengeleri değiştirmiş ve barış görüşmeleri uzun müddet devam etmiştir. Padişah III. Mustafa'nın 21 Ocak 1774'de vefatından sonra yerine tahta çıkan I. Abdülhamit (1774-1789) de cephedeki başarısızlığı kabul edememiştir (Resmi, *Hülasetü'l-İtibar*, Çoğaltan; Muhammetali Bin Molla Mahmut Es-Selankuri, 44 Varak, XIX. Yüzyılda Çoğaltılmıştır, s. 67), (Akhundova, 2006, s. 244). Fakat cephedeki durum ve siyasi-tarihî olaylar Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasına zemin oluşturmuştur.

1774 yılının Temmuz ayında Rus mareşali Rumyantsev tekrar Muhsinzade Mehmet Paşa'ya bir mektup göndererek barış görüşmeleri için elçi atanmasını istemiştir. O zamanlar Osmanlı ordusu şumnu'da tamamen teslim olmuştur. Muhsinzade Mehmet Paşa'nın başka yol seçme hakkı neredeyse yoktu. Mareşalin gönderdiği mektubu müzakere amacıyla toplanan divan meclisinde görüşmelerin başlanmasına karar verilmiştir. Bu divan meclisinde sadrazam, Reisülküttap İbrahim Munib Efendi'yi elçi tayin etmek istemiştir. İbrahim Munib Efendi tek başına gitmeyi reddetmiştir. Sadrazam Ahmed Resmi Efendi'yi murahhas-ı evvel, İbrahim Munib Efendi'yi ise murahhas-ı sani tayin ederek her ikisine de imza yetkisi vermiştir. Aynı zamanda her ikisi de büyükelçi derecesini almıştır. Antlaşma Silistre yakınlarındaki Küçük Kaynarca'da imzalanmıştır. Ahmed Resmi Efendi'ye verilen merasim görevleri

konusunda kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Enverî, Ahmed Resmi Efendi'nin vekillik rütbesi ile göreve getirildiğini yazmıştır. Başka bir kaynakta ise nişancı padişahın mührü ile mühürleme yetkilisi olarak görevlendirildiği söylenmiştir (Aksan, 1998, s. 109), (Parmaksızoğlu, Nisan 1983, s. 531).

Küçük Kaynarca Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yıllardır devam eden Kırım sorununun çözümüne başlanılmıştır. Bilindiği gibi Rusya'nın yürüttüğü Karadeniz'e hâkim olma siyasetinin önündeki en büyük engel Kırım Hanlığı idi. Ruslar bu yolda attıkları her adımda Osmanlı Devleti'ne sadık, kahraman bir halkla karşı karşıya kalmışlardır. Savaşla bir şey elde edemeyeceğini anlayan Ruslar, Osmanlı Devleti'ne sadık bu halkı içeriden zayıflatmayı hedeflemişlerdir. Sonuçta Ruslar bu siyasetlerinde başarılı olmuşlardır. Bu antlaşmanın üçüncü maddesi Kırım'la ilgilidir. Bu madde ile Kırım'a bağımsızlık verilmiştir. Artık Kırımlılar hanlarını kendileri seçecekti. Sadece dinî işlerde Kırım Osmanlılara bağlı kalacaktı. Osmanlı hükümeti ve Osmanlı halkı için Kırım'ın kaybedilmesi kabul edilemezdi. Bu maddeyle üç asırdır "Türk gölü" olan Karadeniz bu özelliğini yitirmiştir (Köse, 1997, s. 123).

Kırım sorunu ile ilgili Osmanlı Devleti'nde iki farklı düşünce ortaya çıkmıştır. Birincisi, Kırım nüfuzu Türk ve Müslüman olan bir halk ve Kırım yüz yıllardır Osmanlı toprağı olduğu için Kırım'ın sahipsiz ve yardımsız bırakılmaması gerekir. Bu fikri savunan grup Küçük Kaynarca Antlaşması'nı kabullenemeyen devlet adamları idi. İkinci düşünceye göre ise Kırım Osmanlı Devleti'nin gelişmesine engel olan ve savaşa neden olan bir konudur. Bundan kurtulmak için bir an önce bu sorunun çözülmesi gerekirdi.

Ahmed Resmi Efendi de devletin Tatarlara önem vermesini istemiyordu. *Hülasetü'l-İtibar* eserinde Tatarlar hakkında: "... Tatar taifesi, bir lüle tütün için üç beş saat yeri eştığı ünlü olup böyle Simat-i Sultaniye (padişah sofrasını) gördükçe kıyamete kadar vilayetine gitmeyip bitmeyecek teklifler ile vakit geçirmek kaydında olacağı zahir..." (Resmi, *Hülasetü'l-İtibar*, Çoğaltan; Muhammetali Bin Molla Mahmut Es-Selankuri, 44 Varak, XIX. Yüzyılda Çoğaltılmıştır, s. 80), (Akhundova, 2006, s. 253) yazmaktadır.

Güçlü bir gözlemlene yeteneğine sahip olan Ahmed Resmi Efendi, ileri görüşlülüğünü Kırım ve Tatarlar konusunda gösterememiştir. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sorun ve savaşlara devamlı sebebiyet verdikleri için onların Osmanlı Devleti'nin baş belası olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle Kırım'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlık elde etmesini savunmuştur. Savaşta Rusların kasten düşmanı oyalayarak, kurnazca, erzak ve sabırlarını tükettikten sonra hücum etme taktiğini keşfeden Ahmed Resmi Efendi, ne yazık ki, Rusların önce parçalamak sonra ise işgal etme yöntemlerini fark edememiştir. Hatta önyargılarının Pugaçev isyanı hakkında gelen istihbaratları görmesine engel olduğunu düşündürmektedir.

Yaklaşık 1780 dolaylarında yazılan *Hülasetü'l-İtibar* eserinin ele geçen en eski yazması 1781 Mayıs ayının ortalarına aittir. Yani bu nüsha Ahmed Resmi Efendi'nin sağlığında hazırlanmış bir nüshadır. Dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bu yazma eserin 33 nüshasının bulunduğu bilinmektedir. 1900 yılından önce de birbirinden ayrı

en az dört baskısı yapılmıştır. Eserin bu kadar çok nüshasının günümüze ulaşmış olduğuna ve savaştan kısa süre sonra ne kadar çok çoğaltıldığına bakılırsa, bu eserin genişçe bir okur kitlesine ulaştığı anlaşılır (Akhundova, 2006, s. 174). Ayrıca bu eser 1813 yılında H. F. Diez tarafından Almancaya, 1829 yılında Fransızcaya, 1854 yılında ise O. İ. Senkovski tarafından Rusçaya çevrilmiştir (Akhundova, 2006, s. 177).

Sonuç

XVIII. yüzyılda diplomasinin öneminin git gide artmaya başlaması Osmanlı Devleti'ni de etkilemiş ve güçlenen kalemiye sınıfında önemli diplomatlar yetişmiştir. Osmanlı tarihinde kültürün değişmesinde önemli rol oynayan bu bürokratlar Avrupa hakkında en çok bilgi sahibi olan ilk diplomatlar olmuşlardır. Kalemiye mensubu olan Ahmet Resmi Efendi de Viyana ve Berlin gibi önemli Avrupa şehirlerinde bulunmuş ve döndüğünde kaleme aldığı sefaretnamelerinde Avrupa hakkında önemli bilgiler vermiştir. O, kalemiyede sadece devlet görevini yerine getirmekle kalmamış yazdığı biyografik eserlerle Osmanlı tarihçileri arasına girmiştir. Bu eserleri ile kalemiyede kendini tanıtan Ahmet Resmi Efendi, diplomatlığa yükselmiş ve yazdığı sefaretnamelerle de şöhret kazanmıştır.

Osmanlı aydınına Avrupa hakkında sağlam fikirler veren değerli bir sefaretname yazarı olarak tanınan Ahmed Resmi Efendi, Türk-Rus ilişkilerinin önemli bir dönüm noktası olan Küçük Kaynarca Antlaşmasını imzalayan Osmanlı diplomasisinin önemli bürokratlarından biridir. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı süresince ortaya çıkan bütün aksaklıkların ve meselelerin birinci derecede görgü tanığı olan Ahmed Resmi Efendi, sadrazam yardımcılığı ve savaşı bitiren antlaşma heyetinde ise baş murahhas gibi önemli vazifeler ifa etmiştir. Onun Osmanlı kültürü içerisinde yetişmiş bir edipten devletin çürümüşlüğüne keskin bir gözle değerlendirebilen bir devlet adamına dönüşmesini, Osmanlı yönetiminin üst sınıflarında ve farklı kültürler içerisinde bulunmasıyla açıklamak mümkündür. Gerçekten de Ahmed Resmi Efendi, Osmanlı devlet adamları içerisindeki miadı dolmuş dünya görüşünü eleştiren yeni bir neslin temsilcisi ve hatta onun ilk elçisi olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı ordusunda yaşanan düzensizlik ve başıbozukluklara yakından tanıklık eden Ahmed Resmi Efendi'nin bu konularla ilgili sadrazam Muhsinzade ve Halil Paşalara sunduğu layihalar önem arz etmektedir. Bununla birlikte 1768-1774 yılı Osmanlı-Rus savaşı ile ilgili yazdığı *Hülasetü'l-İtibar* eseri, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı Devleti'nin siyasi tarihine ait önemli diplomatik kaynaklardan biridir. Eserin bu devrin Rusya tarihi bakımından da çok önemli olduğu vurgulanmalıdır. Savaşın her iki devlet için tarihî ve diplomatik bir kaynak karakteri taşıyan bu eserde, cephede bütün yaşananlar eleştirel bir dille anlatılmıştır.

Savaşın ilk yıllarından itibaren başlanan Osmanlı ordusunun yenilgilerinin nedenlerini Ahmet Resmi Efendi bu eserinde açıkça ifade ederek eleştirmiştir. Osmanlı ordusunun bu duruma gelmesinin önemli nedenlerinden olan askerlerin cesaretsizliği, nizamsızlığı ve firar etmeleri üzüntülü ve gizli bir mizahla anlatılmıştır. En önemli sorunlardan biri olan askerlerin firar olaylarından da bahsedilmiştir. Orduda eskiden beri devam eden vatan için canı pahasına ölümü göze alan, örnek asker portresi artık bu dönemde çok az görülebilmektedir.

Osmanlı askerî teşkilatının kısa zamanda imparatorlar karşısında bu duruma düşmesinin ilk nedeni devletin ayanlardan asker istemesi ve onların da askerlikle ilişkisi olmayan insanları cephelere göndermesi olmuştur. *Hülasetü'l-İtibar* eserinde Ahmet Resmi Efendi, bu duruma da değinmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu savaşta hatalarından biri de Ahmet Resmi Efendi'nin vurguladığı gibi Osmanlı paşalarının ve devlet adamlarının askerî teşkilatın kuruluşu, mevcut durumdan haberdar olmadan Rusya gibi önemli bir devletle savaşmaya karar vermesi olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin çürümüşlüğüne ortaya çıkaran bu savaş, devleti nezdinde yetişmiş insan sayısının da kâfi olmadığını göstermiştir. Cephedeki bütün komutanları tanıyan Ahmet Resmi Efendi, eserinde onlar hakkında da bilgi vermiştir. Hatta onların hatalarını ve eksikliklerini satirik bir dille eleştirmiştir. Baştanbaşa savaşı konu edinen bu eserin sonunda Ahmed Resmi Efendi, insanlığa barışı tavsiye etmektedir.

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı ile ilgili yazılmış bütün eserlerde *Hülasetü'l-İtibar* eserinden bir kaynak olarak yararlanılması bu eserin önemini vurgular niteliktedir.

Extended Abstract

The eighteenth-century period of Ottoman history is a very rich period in terms of works written on various subjects and archival materials. In addition, the eighteenth-century, with the beginning of the renewal movements in the Ottoman Empire, also includes the reasons that led to the collapse of this magnificent empire. It is a very important period not only for the Ottoman Empire but also for the history of Russia. As a matter of fact, Russia's emergence as a powerful state on the stage of history took place during this century (1774) following the Treaty of Küçük Kaynarca signed by the Ottoman Empire. The eighteenth-century is also a period of modernization for the Ottoman and Russian empires. Europe, on the other hand, did not take these empires into account, which were on the way to modernization, as her peers. We can say that since the eighteenth-century, the history of Russia without Turkey and the history of Turkey without Russia cannot be taken into consideration. Both empires were traditional Eurasian empires that had to constantly struggle with that world to stand up to Europe.

Adopting the southward expansion policies of Russia determined by Peter I, Empress Catharine II adopted the policies of reformism at home and becoming an expansionist empire by expanding towards the seas. Empress Catherine II continued his predecessor's policy and partially realized it. Due to the geopolitical position of the Ottoman Empire and the policies of Russia that started with Peter I, there were various encounters, especially military ones, between these two states. Especially Catherine II's period was a turning point in the history of Turkish-Russian relations. Indeed, the eighteenth-century, especially during and after Catherine II's period, the Ottoman lands and especially the Balkans were the places where Russia showed the most interest and produced sedition. During this period, the Ottoman Empire frequently benefited from diplomacy in its relations with European states. In this way, serious progress was seen in relations. This silence of the Ottoman Empire continued until 1768. On this date, the trouble-free foreign policy relationship between the Ottoman Empire and Russia changed and war started between the two states.

The war that started between the two states in 1768 continued until 1774. Between the years of 1768-1774, Ahmed Resmi Efendi served as the chief steward of the grand vizier during most of the Ottoman-Russian war. At the end of the war, he fulfilled his duty as the plenipotentiary representative in the peace negotiations between both sides. There is information about the duties he carried out during the war in the notebooks in the Ottoman archives. Ahmet Resmi Efendi had been in important European cities such as Vienna and Berlin and gave important information about Europe in the embassies he wrote on his return. He not only fulfilled his state duty here, but also became one of the Ottoman historians with his biographical works. Ahmet Resmi Efendi, who introduced himself with these works, rose to the rank of diplomat and gained fame with the ambassadorial report (sefaretnâme) he wrote. Ahmed Resmi Efendi, who is known as a valuable ambassadorial report writer who gave solid ideas about Europe to Ottoman intellectuals, is one of the important bureaucrats of Ottoman diplomacy who signed the Treaty of Küçük Kaynarca, which was an important turning point in Turkish-Russian relations. Ahmed Resmi Efendi, who was a first-degree eyewitness to all the troubles and issues that arose during the Ottoman-Russian war of 1768-1774, performed important duties as deputy grand vizier and chief executive officer in the treaty committee that ended the war. However, the work *Hülasetü'l-İtibar*, which he wrote about the Ottoman-Russian war of 1768-1774, is one of the important diplomatic sources of the political history of the Ottoman Empire in the second half of the XVIII. century. It should be emphasized that the work is also very important in terms of Russian history of this period. In this work, which is a historical and diplomatic source for both warring states, all the events on the front are described in a critical language. At the end of this work, which deals with war from beginning to end, Ahmed Resmi Efendi recommends peace to humanity.

The oldest manuscript of the work *Hülasetü'l-İtibar*, which was written around 1780, belongs to the middle of May 1781. In other words, this copy is a copy that was prepared in the life of Ahmed Resmi Efendi. It is known that there are 33 copies of this manuscript in various libraries around the world. There were at least four separate editions before 1900. Considering that so many copies of the work have survived and how many copies were made shortly after the war, it is understood that this work reached a wide readership

Kaynakça

- Akhundova, T. (2006). *Osmanlı devlet hadimi Ahmed Resmi Efendi ve onun "Hülasatül-Etibar" eseri*. Bakü: Nurlan Matbaası.
- Aksan, V. (1998). *Savaşta ve barışta bir Osmanlı devlet adamı Ahmet Resmi Efendi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Beydilli, K. (1994). Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa. *Osmanlı Devleti Ve Medeniyeti Tarihi, C. I* (s. 66-130). İstanbul: İrcica.
- Beydilli, K. (Nisan 1998). Ahmed Resmi Efendi (Virginia Aksan, "Savaşta ve Barışta Osmanlı devlet adamı Ahmet Resmi Efendi" eserinin değerlendirmesidir"), *Toplumsal Tarih*, 52, 56-64.
- Danışmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi, C. II*. İstanbul: Türkiye Yay.
- Emecen, F. (1994). Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya. *Osmanlı Devleti Ve Medeniyetleri Tarihi, C. I* (s. 5-61). İstanbul: İrcica.
- Gövs, İ. A. (1946). *Türk meşhurları ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyatı.
- İnalçık, H. (1999). Osmanlı-Rus ilişkileri 1492-1700. *Türk-Rus İlişkilerinde 500. Yıl 1491-1992 Sempozyum Bildirileri, Ayır Basım* (s. 25-37). Ankara: Türk Tarih Kurumu, Yay.
- İstanbul Kütüphaneleri, Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları, I. Türkçe Tarih Yazmaları I. Fasikül Umumi Tarihler*. (1943). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Kimya, O. (İlkbahar 2018). Nadir Şah Afşar dönemi Osmanlı-İran münasebetleri ile ilgili Türkiye'de yapılan akademik çalışmalar. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(14), 48-66.
- Kocabaş, S. (1989). *Kuzey'den gelen tehdit tarihte Türk-Rus mücadelesi*. İstanbul: Vatan Yay.
- Korkmaz, T. (Bahar-2018). Rusya'da Osmanlı'nın yararlanamadığı bir isyan Pugaçev isyanı (1772-1775). *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 43, 97-108.
- Köse, O. (1997). 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması (oluşumu-tahlili, tatbiki), (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurat, A. N. (1948). *Rusya tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kurtaran, U. (Mart 2014). XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7, (17), 393-419.
- Kütükoğlu, B. (1989). Ahmed Resmi. *İslam Ansiklopedisi*, (C. II, s. 121-122). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Muradi, M. H. (1206/1791). *Silkü'd-Dürer fi A'yani'l-Karni's-Sani Aşer, I. Biyografya*. Süleymaniye: Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu No: 001279.
- Ortaylı, İ. (1999). XVIII. Asır Türk-Rus ilişkileri. *Türk-Rus İlişkilerinde 500. Yıl 1491-1992 Sempozyum Bildirileri* (s. 125-135). Türk Tarih Kurumu.
- Parmaksızoğlu, İ. (Nisan 1983). Bir Türk Diplomatının On Sekizinci Yüzyıl Sonunda Devletler Arası İlişkilere Dair Görüşleri. *Belleten*, XLVII(186), 527-535.
- Resmi, A. (1980). *Viyana ve Berlin sefaretnameleri*, (B. Atsız, sad.). İstanbul: Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi.

- Resmi, A. (1269/1853). *Sefinetü'r-rüessâ*. İstanbul: Takvimhaneyi Amire.
- Resmi, A. (XIX. Yüzyılda Çoğaltılmıştır). *Hülasetü'l-itibar, (Muhammetali Bin Molla Mahmut Es-Selankuri, çoğ.)*. 44 Varak. Bakü: M-86/2829.
- Sander, O. (1993). *Anka'nın Yükselişi ve düşüşü-Osmanlı diplomasi tarihi üzerine bir deneme*. Ankara: İmge Yay.
- Solovyev, S. M. (1851-1879). *İstoriya Rossii s drevneyşih vremyon, C. XXI*. Peterburg: Tovarişestvo "Obşestvennaya polza".
- Süreyyâ, M. (Hicri 1311). *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye, C. II*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Tahir, B. M. (1975). *Osmanlı müellifleri, C. III*. İstanbul: Meral Yay.
- Unat, F. R. (1968). *Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Büyük Osmanlı tarihi, C. II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Büyük Osmanlı tarihi, C. IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Büyük Osmanlı tarihi, C. V*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yağcı, Z. G. (2002). XVIII. yüzyılda Osmanlı devletinin Doğu Karadeniz politikası. *Türkler, (C. XII, s. 905-925)*. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Yalçınkaya, M. A. (2002). XVIII. Asır: Islahat, Değişme ve Diplomasi Dönemi (1703-1789). *Türkler, (C. XII, s. 762-822)*. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Yıldırım, A. (2017). I. Mahmut devri Osmanlı-İran ilişkileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.